

Tillväxt och samhällsbyggnad
Gunnar Fredriksson

Tio steg för att starta arbetet med att förebygga avfall i kommun och landsting

Här är några tips i tio steg för er som vill starta arbetet med att förebygga avfallet i er verksamhet. Tipsen ska inte ses som en mall. Använd det som passar er och det som ni tänker göra.

I vissa delar är tipsen baserade på erfarenheter från projekt som finansierats av Sven Tyréns stiftelse tillsammans med Region Skåne ("Från produktvalsprocess till avfall") och Landstinget i Stockholm ("Att minska byggavfallet").

Tipsen följer processen i ett projekt men måste också tillämpas längs hela projektet, exempelvis krävs kommunikation under hela arbetet.

1. Starta

Förebyggande av avfall är ett nytt område. Förebyggande befinner sig där återvinning och källsortering var för mer 20 år sedan. Då var återvinning i modern form en nyhet. Nu är det en självklarhet vid de flesta verksamheter. Återvinning har diskuterats, ifrågasatts, utretts, forskats om och prövats i verkligheten. Frågetecknen har rätats ut och kunskap och erfarenheter har samlats.

Motsvarande kunskap och erfarenhet finns ännu inte inom området förebyggande av avfall. Därför finns få tydliga rekommendationer om hur man ska arbeta och hur långt det är rimligt att nå. Men det finns tillräckligt med erfarenhet och motiv för att det ska vara värt att börja. Så det första tipset är att begränsa ambitionen. Målet ska inte vara att göra allt. Målet är att få igång arbetet med förebyggande av avfall.

2. Förklara

För de flesta är förebyggande av avfall ett nytt begrepp. Det är viktigt att förklara vad det går ut på och vad som ingår i begreppet. Den juridiska definitionen i EU:s ramdirektiv är komplicerad. Vid de flesta tillfällen är det onödigt att hänvisa till definitionen eftersom det i utvecklingen av arbetet sällan är frågan om lagtillämpning. Det duger oftast bra att förenkla förklaringen till att förebyggande är det samma som att "minska avfallets mängd och farlighet". Det kan också vara bra att förklara att återvinning inte ingår i förebyggande.

3. Motivera

Det självklara motivet för att arbeta med förebyggande är naturligtvis att minska miljöpåverkan. Förebyggande minskar miljöpåverkan mer än återvinning eftersom förebyggande undviker hela den miljöpåverkan som uppstår när en vara tillverkas. Men i arbetet med förebyggande behövs ofta även andra kompetenser än de miljöansvarigas. Särskilt viktiga är naturligtvis de som arbetar i verksamheten och ledningen som ska godkänna projektet. Men i arbetet med förebyggande av avfall är ofta inköps-, material- och logistikansvariga viktiga. Det är viktigt att motivera dessa genom de gemensamma intressen som finns i att förebygga avfall. Det kan ofta vara andra saker än att nå minskad miljöpåverkan.

En förutsättning för att lyckas är att visa respekt för deras arbetsuppgifter och att driva projektet så att det inte blir något som krånglar till deras vardag. Det kan därför vara bra att motivera insatser utifrån synsättet att en verksamhet som på ett effektivt sätt uppfyller sitt uppdrag ofta är ett bra sätt att förebygga avfall. Att göra bra vårdinsatser som ger önskat resultat, så att patienten inte behöver behandlas en gång till, att bygga hus på rätt sätt så att de inte behöver byggas om, att laga mat som skolbarnen vill äta upp så att man inte behöver kasta mat.

Förebyggande av avfall passar också bra ihop med grundläggande ordning och reda och kan därför på ett bra sätt vara en del av kvalitetsarbetet i en verksamhet.

Naturligtvis är pengar och minskade kostnader ett mycket starkt motiv för att förebygga avfall. Det är därför värt att framhålla den ekonomiska aspekten av förebyggande. Det finns exempel på att relativt stora summor kunnat sparas. Varför köpa in material bara för att slänga bort det?

4. Förankra

En avgörande förutsättning för att lyckas är att ha ledningens stöd. Att förankra projektet hos ledningen är därför viktigt. I många verksamheter finns mål om minskade avfallsmängder eller ökad resurseffektivitet. Utgå ifrån befintliga mål. Om det inte finns några mål kan det vara bra att göra de första projekten som en förstudie inför att föreslå och anta mål. Det är då viktigare att visa att projektet har sin utgångspunkt i vad som händer på nationell nivå som exempelvis det nationella programmet för förebyggande eller prioriteringarna i den nationella avfallsplanen.

Ett knep kan också vara att börja smått. Starta med något som ni själva förfogar över i den egna verksamheten. Det kan vara ett bra sätt att visa på resultat innan man gör större projekt eller begär resurser. Det är också lättare att sälja in något som är avgränsat och konkret än något som är otydligt och abstrakt. Förankra det första steget först.

För att få arbetet att gå smidigt kan det vara bra att använda befintliga grupper eller arbetsområden. Förebyggande av avfall bör vara en del av det befintliga miljö- eller kvalitetsledningssystemet. Det kan också göras som en del av en förändrings- eller effektiviseringsprocess.

5. Ta fram fakta

I många verksamheter finns bra uppgifter om avfall. De utgör en lämplig utgångspunkt för att starta arbetet med förebyggande. Det är också bra att ha befintliga uppgifter som jämförelsevärde så att det i framtiden kan bedömas om åtgärderna har gett resultat. Om inte uppgifter finns eller är otillräckliga kan de behöva tas fram eller kompletteras. För blandat avfall kan en plockanalys vara värdefullt.

I avfallssammanställningar är uppdelningen ofta gjord utifrån material som metall, plast, papper etc. I arbetet med förebyggande är det mer intressant vilken funktion eller vara som avfallet har sitt ursprung i. Följande frågor kan vara bra att sammanställa svar för:

- Vilka typer av avfall uppstår? (Om möjligt även uppgifter om vilken råvara eller produkt som avfallet består av.)
- Hur stora mängder avfall uppstår?
- Vilken miljöpåverkan har de olika avfallsströmmarna över hela livscykeln?
- Var eller vid vilket arbetsmoment uppstår avfallet?
- Vad kostar materialet eller varorna att köpa in?
- Vad kostar avfallshanteringen?

6. Analysera

Utifrån de uppgifter som tagits fram kan det vara bra att gemensamt analysera ett antal frågeställningar. I analysen kan många av de som arbetar i verksamheten eller har olika funktioner delta. Analys blir då ett bra tillfälle att kommunicera projektet och skapa delaktighet.

Den mest grundläggande frågan är att analysera orsaken till varför inköpta varor eller material blir avfall – att ställa frågan – ”Varför blir det avfall?” I vissa fall uppstår avfallet utan avsikt, exempelvis genom överinköp eller felaktig hantering. I andra fall är det förbrukningsvaror som förpackningar eller engångsmaterial.

En tredje orsak är produkter som tjänat ut, inte kan repareras mer eller blivit ”omoderna”. Svaret på frågan varför det blir avfall bidrar till att hitta möjliga åtgärder.

Att identifiera vem som kan vidta åtgärder är också viktigt för att gå från ord till handling. Att få en uppfattning om åtgärderna är enkla och innebär en kostnadsbesparing eller om de är kostsamma eller påverkar verksamhetens drift är också avgörande. Målsättningen är naturligtvis att hitta de åtgärder som ger störst resultat i minskade avfallsmängder och minskad miljöpåverkan samtidigt som de innebär att pengar sparas utan att verksamheten kompliceras.

7. Kommunicera

Åtgärder för att förebygga avfall kommer att beröra ett stort antal människor i verksamheten. Att kommunicera arbetet blir därför viktigt. Analysen kan som beskrivs ovan vara ett sätt att skapa delaktighet samtidigt som det bidrar till resultatet. Resultatet av analysen kan också spridas vid informationsmöten med större grupper och även då kan tillfälle ges att lämna synpunkter eller kommunicera. En framgångsfaktor kan vara att lyssna till de som är kritiska eller mindre motiverade. Vad säger deras synpunkter och hur kan de motiveras att delta?

För att få resultat kommer det i många fall krävas att exempelvis leverantörer vidtar åtgärder. Det kan därför vara bra att kommunicera arbetet även med dessa. Om avfallet orsakas av produktens utformning så kan frågan ställas till leverantören om hur de kan hjälpa till.

8. Visa resultat

Med analysen som grund och utifrån resultatet av workshopar tas en handlingsplan fram. Ange vem som är ansvarig för vad och när det ska vara gjort. Var beredd att ändra planen efterhand som ni får mer kunskap om frågan. Försök att välja områden som kan snabba resultat till en låg insats men som helst tar upp avfallsströmmar som är av betydelse från miljösynpunkt och ur ekonomisk synvinkel. Undvik till att börja med områden som kräver avancerade avvägningar eller som hamnar i konflikt med andra intressen som är avgörande för verksamhetens genomförande.

9. Betala tillbaka

Följ upp det förhoppningsvis positiva resultatet av det ni gör. Jämför resultatet med utgångsläget. Det är viktigt att ha siffror som visar och bekräftar resultatet. Berätta om resultatet för de som deltagit i projektet. Men det är också viktigt att föra tillbaka resultatet till ledningen så att det blir tydligt att satsade resurser gett resultat. Låt gärna den som beslutat om resurser få vara med och få en del av äran exempelvis när resultatet presenteras.

10. Börja om

När det första projektet är klart är det viktigt att det utvärderas. Ta vara på lärdomar och erfarenheter. Utvärderingen behöver inte göras som någon avancerad utredning utan ett enkelt möte där man tecknar ned vad som varit bra och vad som kan förbättras till nästa gång kan räcka bra. Förhoppningsvis är resultatet sådant att det nu är dags att göra ett nytt och större projekt. Använd det stöd och förtroende som byggts upp för området för att förankra och motivera det fortsatta arbetet.

Det kan vara värt att göra en analys av hur förebyggande kan bli en del av den ordinarie verksamheten där ansvaret delegeras ut att driva arbetet och rapportera resultat.